

بسمه تعالی

متن قانون و تحلیل برنامه عمرانی چهارم کشور پیش از انقلاب (۱۳۴۷ تا ۱۳۵۱)

فصل اول - برنامه

مصوب ۱۳۴۶، ۱۲، ۲۷

ماده ۱ - دولت مکلف است از محل درآمدهای مندرج در این قانون ظرف مدت پنج سال که از اول فروردین ماه ۱۳۴۷ شروع می‌شود مبلغ چهاردرصد و هشتاد میلیارد ریال در اختیار سازمان برنامه بگذارد که بر اساس جداول کلی پیوست برای نیل به هدف‌های زیر به مصرف اجرای برنامه عمرانی چهارم برساند:

الف - تسریع رشد اقتصادی و تکثیر درآمد ملی از راه افزایش قدرت تولید با اتکاء بیشتر توسعه صنعتی و بالا بردن بازده سرمایه و استفاده از روش‌های مترقی در کلیه فعالیت‌ها و گسترش تحقیقات علمی و عملی خاصه در جهت حل مسائل توسعه اقتصادی.

ب - توزیع عادلانه‌تر درآمد از راه تأمین کار و گسترش خدمات اجتماعی و رفاه (به ویژه خدمات آموزشی - بهداشتی و درمانی) برای کلیه افراد و افزایش فعالیت‌های آبادانی و بهسازی بخصوص در روستاها.

ج - کاهش نیازمندی به خارج بر اساس افزایش قدرت تولید - رفع احتیاجات اساسی و تسریع در رشد بخش کشاورزی به منظور تأمین حداکثر مواد غذایی مورد نیاز جمعیت و حداکثر مواد اولیه مورد نیاز صنایع در داخل کشور. هم چنین تهیه کالاهای صنعتی مورد مصرف عامه مردم در داخل مملکت.

د - تنوع بخشیدن به کالاهای صادراتی کشور و گسترش بازارهای موجود و دستیابی به بازارهای جدید خارجی.

ه - بهبود خدمات اداری از طریق ایجاد تحول اساسی در نظام اداری هم چنین تعمیم روش‌های مترقی مدیریت در کلیه وزارتخانه‌ها و سازمان‌های عمومی و خصوصی و تقویت بنیه دفاعی کشور به نحوی که دولت بتواند هماهنگ با تحولات عمیق اجتماعی و اقتصادی مملکتی وظایف سنگینی را که به عهده دارد انجام دهد.

تبصره - به کمیسیون‌های برنامه مجلسین اجازه داده می‌شود که اصول و هدف‌های بخش‌های مختلف برنامه چهارم عمرانی کشور را که به پیوست لایحه تقدیم مجلس شورای ملی گردیده است رسیدگی و تصویب نمایند.

ماده ۲ - اعتبار فوق شامل سرمایه‌گذاری کلیه مؤسسات دولتی در دوره برنامه چهارم و هم چنین هزینه نگاهداری و اداره تأسیساتی که در اثر اجرای برنامه به وجود می‌آید خواهد بود و هیچیک از وزارتخانه‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی و مؤسسات وابسته به دولت به استثنای دستگاه‌های مربوط به نیروهای مسلح شاهنشاهی و انتظامی و شهرداری‌ها مجاز نیستند بدون موافقت هیأت عالی برنامه به تخصیص اعتبار و مصرف آن برای یکی از امور تولیدی و عمرانی که ضمن صورت فصول و بندهای برنامه تعیین می‌شود مبادرت نمایند.

ماده ۳ - هیأت عالی برنامه می‌تواند بنا بر احتیاجات طرح‌ها در داخل هر فصل برنامه اعتبار هر بند را تا حدود بیست درصد اعتبار همان بند کاهش یا افزایش بدهد. کاهش یا افزایش اعتبار هر فصل به استثناء فصل مربوط به عمران دهات که قابل کاهش نیست تا حدود بیست درصد اعتبار همان فصل موکول به موافقت هیأت عالی برنامه و تصویب کمیسیون‌های برنامه مجلسین خواهد بود.

ماده ۴ - تقسیم سنواتی اعتبار موضوع ماده یک بر اساس فصول و بندهای برنامه به قرار زیر تعیین می‌شود.

سال ۱۳۴۷: ۷۸ میلیارد ریال

سال ۱۳۴۸: ۸۷ میلیارد ریال

سال ۱۳۴۹: ۹۶ میلیارد ریال

سال ۱۳۵۰: ۱۰۵ میلیارد ریال

سال ۱۳۵۱: ۱۱۴ میلیارد ریال

سازمان برنامه می‌تواند با موافقت هیأت عالی برنامه و تصویب کمیسیون‌های برنامه مجلسین تغییراتی را که در تقسیم سنواتی فوق ضروری بدانند بدهد بدون این که در کل مبلغ اعتبار تقلیلی حاصل شود.

فصل دوم - درآمد برنامه

ماده ۵ - هشتاد درصد از درآمد نفت و صد درصد درآمد گاز و پتروشیمی که در هر سال طی دوره برنامه عاید دولت می‌شود به محض وصول در اختیار سازمان برنامه گذارده می‌شود. در موقع پرداخت اقساط فوق وجوه مربوط به هزینه طرح‌های عمرانی مستمر دولت که ضمن برنامه چهارم منظور شده است و هزینه نگهداری و اداره تأسیساتی که در اثر اجرای برنامه به وجود آمده است بر اساس اعتبارات عمرانی مصوب و به ترتیبی که بین وزارت دارایی و سازمان برنامه توافق خواهد شد از اقساط مزبور کسر خواهد گردید.

تبصره ۱ - درآمد نفت مذکور در این ماده عبارت است از جمع وجوهی که به موجب قرارداد نفت مصوب هفتم آبان ماه ۱۳۳۳ (اعم از مالیات بردرآمد و پرداخت مشخص) عاید دولت ایران می‌شود و هم چنین هر درآمد دیگری که دولت ایران از منابع نفت طبق قراردادهای موجود یا قراردادهایی که بعداً منعقد خواهد نمود به دست می‌آورد.

تبصره ۲ - علاوه بر درآمدهای مذکور در این ماده درآمدهای متفرقه سازمان برنامه که ناشی از اجرای طرح‌های تولیدی و عمرانی می‌باشد و هم چنین دریافتی‌های بابت وام‌های پرداختی سازمان برنامه نیز به حساب درآمد منظور خواهد شد.

ماده ۶ - دولت مجاز است به منظور جبران کمبود درآمد مذکور در ماده ۵ نسبت به اعتبارات برنامه چهارم از اوراق قرضه و اسناد خزانه و اعتبارات بانکی و بخش خصوصی از منابع داخلی و هم چنین تا ۱۵۰ میلیارد ریال طبق قانون نحوه خرید ماشین آلات و سایر لوازم برای اجرای طرح‌های مصوب برنامه‌های عمرانی کشور مصوب ۱۸ خرداد ماه ۱۳۴۵ در مدت پنج سال اجرای برنامه از اعتبارات خارجی استفاده نماید اصل و بهره وام‌های مذکور در دوره برنامه چهارم از محل درآمد برنامه و پس از آن از محل درآمد عمومی کشور قابل پرداخت خواهد بود.

ماده ۷ - کلیه درآمدهای مذکور در مواد ۵ و ۶ در حساب مخصوصی به نام حساب درآمد برنامه در بانک مرکزی سپرده خواهد شد و برداشت از آن منحصراً در اختیار سازمان برنامه خواهد بود و وجوه برداشتی در موارد زیر به مصرف خواهد رسید:

الف - پرداخت هزینه عملیات عمرانی و هزینه‌های اداری سازمان برنامه.

ب - پرداخت اقساط اصل و بهره وام‌هایی که برای اجرای برنامه‌های دوم و سوم تحصیل شده است و وام‌هایی که دولت طبق ماده ۶ این قانون تحصیل خواهد نمود.

ج - پرداخت‌هایی که سازمان برنامه به موجب ماده ۳۱ این قانون به عمل خواهد آورد.

د - پرداخت هزینه‌های مستمر برنامه سوم.

فصل سوم - سازمان برنامه

ماده ۸ - سازمان برنامه دارای شخصیت حقوقی و استقلال مالی است که طبق مقررات مندرج در این قانون اداره خواهد شد و وظایف آن عبارت است از:

اول - بررسی و تصویب و در صورت لزوم تهیه طرح‌های مربوط به فصول و بندهای برنامه و محول کردن اجرای آنها به دستگاه‌های اجرایی و نظارت در اجرای صحیح طرح‌ها طبق فصل ششم این قانون.

دوم - پرداخت هزینه اجرای طرح‌های مصوب و نگاهداری حساب‌ها و ممیزی اسناد.

سوم - تنظیم گزارش‌های اجرای برنامه و حساب عملیات و تسلیم آن به مقامات مربوط طبق مواد بیست و پنج و بیست و هشت این قانون.

چهارم - تمرکز امور کمک‌های خارجی بلاعوض (اعم از مالی و جنسی و فنی) و وام‌های خارجی و هماهنگ ساختن آن با برنامه و داشتن نمایندگی دولت در مذاکرات مربوط به وام‌ها.

پنجم - بررسی و تهیه پیشنهاد به دولت در مورد وضع قوانین درباره هر نوع اقدام که برای حسن اجرای برنامه لازم شناخته شود.

ششم - تسویه حساب برنامه‌های دوم و سوم و پرداخت دیون و وصول مطالبات آن طبق ماده سی و یک این قانون.

هفتم - تهیه برنامه عمرانی پنجم و تسلیم آن به مقامات مربوط به نحوی که حداقل چهار ماه قبل از پایان برنامه چهارم از طرف دولت به مجلسین تقدیم شود.

هشتم - تهیه گزارش اقتصادی سالانه با همکاری وزارت دارایی و وزارت اقتصاد و بانک مرکزی ایران و هم چنین تخصیص اعتبارات عمرانی برای هر سال برنامه.

نهم - انجام آن قسمت از وظایف پیش‌بینی شده در قانون طرز تهیه و تنظیم بودجه کل کشور مصوب ۱۴ تیر ماه ۱۳۴۵ که به عهده سازمان برنامه محول است.

ماده ۹ - مسئولیت امور سازمان برنامه با نخست وزیر است.

سازمان برنامه تحت نظر یک مدیر عامل اداره می‌شود که در مقابل نخست وزیر مسئول می‌باشد مدیر عامل سازمان برنامه بنا به پیشنهاد نخست وزیر و به موجب فرمان همایونی برای تمام مدت برنامه منصوب می‌شود معاونان سازمان برنامه مشمول مقررات مربوط به معاونان وزارتخانه‌ها خواهند بود. مدیر عامل سازمان برنامه موظفاً انجام خدمت نموده و جزء انجام این وظیفه حق ندارد هیچ نوع شغل آزاد یا سمت دولتی دیگر داشته باشد.

اختیارات مدیر عامل سازمان برنامه به قرار زیر است:

- اداره امور سازمان برنامه بر اساس وظایفی که این قانون و سایر قوانین مربوط به سازمان مزبور محول نموده است.

- ۲ تنظیم تشکیلات سازمان برنامه و اداره امور استخدامی آن بر اساس قانون استخدام کشوری.

۳- عقد قراردادها و امضاء اسناد و نامه‌ها و اوراق بهادار مربوط به برنامه.

۴- تهیه آیین‌نامه‌های مذکور در این قانون و تسلیم آن برای تصویب به مقامات صلاحیتدار.

۵- نمایندگی سازمان برنامه در مقابل وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و کمیسیون‌های برنامه و سایر کمیسیون‌های مجلسین و افراد و مؤسسات خصوصی داخلی و خارجی و محاکم با حق توکیل غیر.

مدیر عامل می‌تواند با مسئولیت خود هر قسمت از اختیارات خود را که لازم بداند کتباً به هر یک از کارمندان سازمان برنامه تفویض نماید.

فصل چهارم - هیأت عالی برنامه

ماده ۱۰ - هیأت عالی برنامه تحت ریاست نخست وزیر و عضویت ۶ نفر اشخاص زیر تشکیل می‌شود:

وزیر دارایی

وزیر اقتصاد

رییس کل بانک مرکزی ایران.

سه نفر شخصیت مطلع در امور مربوط به برنامه که برای تمام مدت برنامه به پیشنهاد مدیر عامل سازمان برنامه به تصویب هیأت وزیران انتخاب می‌شوند و حق حضور آنان در صورتی که از صندوق دولت حقوقی دریافت نمی‌دارند با تصویب هیأت دولت تعیین خواهد شد. در صورتی که هر یک از سه نفر مذکور فوت یا استعفاء نماید و یا به علل قانونی ادامه کار هر یک از آنها میسر نباشد جانشین وی برای بقیه مدت برنامه به همان ترتیب انتخاب خواهد شد.

جلسات هیأت عالی برنامه با حضور لااقل ۵ نفر رسمیت خواهد یافت و نسبت به موضوعات مطروحه رأی لااقل ۴ نفر معتبر خواهد بود. جلسات مزبور با دعوت مدیر عامل سازمان برنامه حداقل ماهی یک بار با حضور او تشکیل می‌شود و در غیاب مدیر عامل معاونی که از طرف او تعیین شده است حضور خواهد یافت.

ماده ۱۱ - وظایف هیأت عالی برنامه به قرار زیر است:

۱. توصیه نسبت به اتخاذ سیاست‌های اقتصادی و مالی و اداری و اجتماعی دولت و مقررات مربوطه با توجه به گزارش اقتصادی سالانه مذکور در بند ۸ ماده هشتم.
۲. بررسی و اتخاذ تصمیم نسبت به مشی اجرای برنامه و نوع و حدود عملیات سالانه.
۳. بررسی و اتخاذ تصمیم نسبت به مسائلی که وزارتخانه‌ها ضمن اجرای برنامه با آن مواجه می‌شوند.
۴. تصویب اعتبارات عمرانی هر سال بر اساس ماده ۴ این قانون.
۵. اظهار نظر نسبت به پیشنهادات سازمان برنامه در مورد تغییر اعتبار برنامه.
۶. تصویب آیین‌نامه‌ها و مقررات مربوط به نحوه تهیه و تصویب طرح‌ها و اجرا و نظارت بر آنها.
۷. تعیین سیاست و اصول و ضوابط مربوط به اعطای وام و قبول مشارکت مذکور در ماده ۱۹

فصل پنجم - هیأت عامل برنامه

ماده ۱۲ - هیأت عامل برنامه مرکب است از مدیر عامل سازمان برنامه با سمت ریاست هیأت و چهار نفر عضو که از اشخاص با تجربه و بصیر در رشته‌های مختلف مربوط به برنامه برای تمام مدت برنامه بنا به پیشنهاد مدیر عامل و تصویب هیأت وزیران با فرمان همایونی منصوب می‌شوند.

در صورت محرز شدن عدم صلاحیت یا فوت یا استعفای هر یک از اعضای هیأت عامل جانشین او به همان ترتیب برای بقیه مدت منصوب خواهد شد. چهار نفر عضو هیأت عامل موظفاً انجام خدمت نموده و جزء انجام این وظیفه حق ندارند هیچ نوع شغل یا سمت دولتی یا غیر دولتی دیگر داشته باشند (به استثنای مؤسسات خیریه آن هم غیر موظف) و از نظر تشکیلاتی و امور استخدامی (به جزء نحوه عزل و نصب) تابع مقررات سازمان برنامه خواهند بود. حقوق و مزایای چهار نفر فوق‌الذکر توسط هیأت وزیران تعیین خواهد شد.

ماده ۱۳ - وظایف هیأت عامل برنامه به قرار زیر است:

۱. تصویب طرح‌های اجرایی و روش اجرای آنها در حدود مصوبات هیأت عالی برنامه.
۲. تصویب قراردادهای - هیأت می‌تواند برای فعالیت‌های مشابه در رشته‌های مختلف طرح قراردادهای نمونه تصویب نماید.
۳. تصویب پیشنهادهای ترک منقاصه و مزایده.
۴. تصویب پیشنهادهای ارجاع به داوری و تعیین داور و تفویض اختیار صلح و تصویب پیشنهادهای مربوط به صلح و سازش مشروط بر این‌که در قراردادهای مربوط پیش‌بینی شده باشد.

تبصره - در مورد تغییر یا رد موضوع‌های پیشنهادی هیأت عامل موظف است پس از استماع توضیحات نماینده دستگاه مربوط تصمیم مقتضی اتخاذ نماید.

ماده ۱۴ - جلسات هیأت عامل با حضور لاقلاً سه نفر که یکی از آنها مدیر عامل یا معاون او خواهد بود رسمیت خواهد یافت و برای اخذ تصمیم نسبت به موضوعات مطروحه لاقلاً رأی سه نفر معتبر خواهد بود.

فصل ششم - تهیه و اجرای طرح‌های عمرانی و نظارت بر آنها ماده ۱۵ - سازمان برنامه قبل از خاتمه هر سال ارقام اعتبارات عمرانی سال بعد را با توجه به ماده ۴ با همکاری دستگاه‌های اجرایی تهیه و پس از تصویب هیأت عالی برنامه به مرحله اجرا خواهد گذارد. در تنظیم اعتبارات هر سال طرح‌هایی که در حال اجراء هستند اولویت خواهند داشت.

ماده ۱۶ - سازمان برنامه اجرای طرح‌های عمرانی را پس از رسیدگی و تصویب به عهده وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های دولتی مسئول و مؤسسات عمومی و عام‌المنفعه محول خواهد نمود و مساعدت‌های لازم را به منظور تجهیز و آماده نمودن این دستگاه‌ها به عمل خواهد آورد. برای اجرای طرح‌هایی که جزء فعالیت هیچیک از وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های دولتی موجود نباشد و اداره کردن تأسیساتی که در اثر اجرای آن به وجود می‌آید دستگاه‌های مناسبی با تصویب هیأت دولت تحت نظر یکی از وزارتخانه‌ها که تناسب بیشتر داشته باشد یا سازمان برنامه ایجاد خواهد گردید.

ماده ۱۷ - برنامه‌های عمرانی استان‌ها و فرمانداریهای کل و یا مستقل را سازمان برنامه با توجه به نظر نمایندگان آن مناطق در مجلسین و استانداران و فرمانداران مزبور تهیه می‌نماید و هر سال طرح‌هایی از قبیل راه‌های فرعی و آموزشگاه‌ها و درمانگاه‌ها و امور اجتماعی شهرها و روستاها و آبیاری و کشاورزی را که اجرای آنها در محل بدون احتیاج به مراجعه به مرکز امکان‌پذیر باشد پس از تصویب به استانداران و فرمانداران کل و یا مستقل ابلاغ خواهد نمود تا طبق مقررات سازمان برنامه اجراء نمایند.

سازمان برنامه مکلف است در سه ماهه اول اجرای برنامه پنجساله چهارم گزارشی از برنامه‌هایی که در نظر است در طی اجرای برنامه در هر شهرستان انجام گیرد و همچنین در سه ماهه اول سالهای بعد برنامه‌های مربوط به همان سال را حداقل تا سطح شهرستانها تهیه کرده به ضمیمه برنامه‌هایی که در سطح هر استان انجام خواهد گرفت برای اطلاع به مجلسین تقدیم نماید.

برای آن که استانداران و فرمانداران کل یا مستقل بهتر بتوانند احتیاجات عمرانی منطقه خود را پیش‌بینی نموده در اجرای آنها مجهز شوند سازمان برنامه‌کارمندان فنی در اختیار آنها خواهد گذاشت که زیر نظر آنها انجام وظیفه نمایند.

تبصره - در استفاده از اعتبارات عمرانی و کمک‌های بهداشتی و درمانی اعم از بخش دولتی و خصوصی شهرستانها و مناطق عقب مانده کشور اولویت دارند.

ماده ۱۸ - در مورد فعالیت‌های عمرانی شهرداریها و مؤسسات وابسته به آنها و مؤسسات عمومی و عام‌المنفعه‌ای که طبق قوانین کشور تشکیل شده است سازمان برنامه با رعایت اولویت شهرهایی که در وضع نامساعدی از جهت اقلیمی و جغرافیایی و مقتضیات محلی و درآمد و استفاده از کمک‌های عمومی دولت قرار دارند و هم چنین با رعایت جدول اولویت طرح‌های مربوط به تأمین آب مشروب و برق و طرح‌های حفاظتی و بهداشتی و تهیه مسکن و تلفن با اعطای وام و کمک‌های رایگان فنی و غیر فنی مبادرت خواهد نمود. طرز اجرای این ماده و هم چنین میزان وام و کمک‌بلاعوض و بهره و مدت وام طبق آیین‌نامه‌ای خواهد بود که از طرف سازمان برنامه تهیه و به تصویب کمیسیون برنامه و کمیسیون‌های مربوط مجلسین خواهد رسید. تبصره - شهرداری‌هایی که قراردادهایی با سازمان برنامه و طبق مقررات برنامه‌های گذشته برای اجرای بعضی طرح‌ها منعقد کرده‌اند می‌توانند از تسهیلات مقرر در این ماده استفاده کنند.

ماده ۱۹ - برای تشویق و به کار انداختن سرمایه‌های خصوصی در فعالیت‌های عمرانی و تولیدی که در جهت هدف‌های برنامه چهارم باشد سازمان برنامه می‌تواند از طریق مؤسسات اعتباری وجوه لازم را به صورت وام بر اساس طرح‌های مصوب در اختیار افراد و مؤسسات خصوصی بگذارد و یا در سرمایه‌گذاری با این مؤسسات مشارکت نماید. هم چنین سازمان برنامه می‌تواند کمک‌های فنی لازم را برای تهیه طرح‌های عمرانی و تولیدی خصوصی که منطبق با برنامه چهارم باشد به عمل آورد.

تبصره - طرز پرداخت وام از محل اعتبارات عمرانی به بخش خصوصی درمانی و شرایط آن طبق آیین‌نامه‌ای خواهد بود که به تصویب کمیسیون‌های برنامه و بهداشتی و دارایی مجلسین خواهد رسید.

ماده ۲۰ - هر یک از وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های اجرایی و هم چنین مؤسسات عمومی و عام‌المنفعه که از اعتبارات عمرانی برنامه چهارم استفاده می‌کنند باید به منظور تهیه طرح‌های عمرانی دفتری برای طرح‌ریزی ایجاد نمایند. سازمان برنامه می‌تواند تهیه طرح‌های عمرانی راه مستقیماً عهده‌دار گردد و یا به وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های دولتی و مؤسسات عمومی و عام‌المنفعه محول و در صورت ضرورت در تهیه طرح‌ها به آنها کمک نماید.

ماده ۲۱ - دستگاه‌های اجرایی مکلفند در پیشرفت طرح‌های عمرانی عملیات مستمر و غیرمستمر مراقبت دائم به عمل آورند و منظملاً لااقل هر سه‌ماه یک بار گزارش‌هایی به سازمان برنامه بدهند سازمان برنامه از جهت رعایت دستورالعمل‌ها و مقررات برنامه و پیشرفت طرح‌ها طبق برنامه کار و تطبیق عملیات با مشخصات و عدم تجاوز از اعتبارات مصوب طرح نظارت خواهد نمود. نظارت در اجرای طرح‌هایی که توسط اشخاص و مؤسسات خصوصی انجام می‌شود و سازمان برنامه طبق ماده ۱۹ از راه مؤسسات اعتباری به آنها وام می‌دهد به نمایندگی از طرف سازمان برنامه توسط مؤسسات اعتباری مزبور به عمل خواهد آمد و سازمان برنامه در موارد لازم مستقیماً نظارت خواهد نمود.

ماده ۲۲ - برای انجام مطالعات فنی و تهیه برآوردها و نقشه‌ها و نظارت فنی در اجرای طرح‌ها در مواردی که ضرورت ایجاد می‌کند سازمان برنامه‌می‌تواند با مهندسين مشاور و ديگر کارشناسان (اعم از اشخاص یا مؤسسات) قرارداد منعقد و در هر مورد که صلاح بداند انعقاد قرارداد را به دستگاه‌های اجرایی محول کند تشخیص صلاحیت مهندسين مشاور یا کارشناسان و موارد ارجاع کار به آنان طبق آیین‌نامه‌ای خواهد بود که به تصویب هیأت عالی برنامه خواهد رسید.

ماده ۲۳ - سازمان برنامه و دستگاه‌های اجرایی در مورد اجرای طرح‌های عملیات عمرانی غیر مستمر تابع آیین‌نامه‌های حسابداری و معاملاتی خواهند بود که بنا به پیشنهاد سازمان برنامه به تصویب کمیسیون‌های دارای و برنامه مجلسین خواهد رسید آیین‌نامه‌های حسابداری و معاملاتی عملیات عمرانی مستمر از طرف وزارت دارایی و سازمان برنامه تهیه و به تصویب کمیسیون دارایی مجلسین خواهد رسید.

تبصره - سازمان برنامه می‌تواند در مورد طرح‌هایی که به تشخیص سازمان ماهیت و طرز اجرای آن ایجاد می‌کند تبعیت از آیین‌نامه‌ها و مقررات خاص دستگاه‌های اجرایی را تصویب نماید.

ماده ۲۴ - سازمان برنامه هر سه ماه گزارشی از پیشرفت عملیات برنامه را تسلیم نخست وزیر خواهد نمود. سازمان برنامه منتهی تا سه ماه پس از پایان هر سال گزارش جامعی از فعالیت‌های عمرانی که از شروع برنامه چهارم تا پایان سال مزبور صورت گرفته به انضمام صورتحسابی از درآمدها و پرداخت‌های دوره مزبور برای تقدیم به مجلسین به نخست وزیر تسلیم می‌نماید. در این گزارش توجه خاصی نسبت به این موضوع که هدف‌های برنامه تا چه حد تحقق یافته است خواهد شد.

ماده ۲۵ - دستگاه‌های اجرایی مکلفند منظمأ کلیه ارقام و اطلاعاتی را که برای تهیه گزارش‌های موضوع مواد ۲۴ و ۲۷ این قانون ضروری است به سازمان برنامه تسلیم دارند و کلیه اوراق و اسناد هزینه و دفاتر مربوط به اجرای طرح‌ها را در اختیار سازمان مزبور بگذارند و وسایل نظارت و رسیدگی دقیق را از هر حیث فراهم سازند. در صورت تخلف دستگاه‌های اجرایی از مقررات این ماده و ماده ۲۱ و تأخیر و مسامحه در انجام کار سازمان برنامه اقدام لازم را معمول و در صورت اقتضاء از پرداخت وجه برای اجرای بقیه عملیات طرح‌ها به دستگاه‌های مزبور خودداری می‌نماید و بقیه عملیات طرح را به نحوی که مقتضی بداند به اتمام خواهد رسانید و مراتب را به نخست وزیر گزارش خواهد داد که نسبت به موارد تخلف و تعقیب مختلف اقدام نماید. در مواردی که پرداخت هزینه‌های عملیات عمرانی توسط وزارت دارایی به عمل می‌آید. سازمان برنامه موارد تخلف و نظرات خود را به وزارت دارایی اطلاع خواهد داد تا اقدامات از طرف آن وزارت به عمل آید.

فصل هفتم - هیأت حسابرسی

ماده ۲۶ - هیأت حسابرسی برنامه مرکب خواهد بود از سه نفر حسابرس با تجربه و بصیر که دو نفر از آنان از طرف مجلس شورای ملی از میان فهرست ۶ نفری و یک نفر دیگر از طرف مجلس سنا از میان فهرست سه نفری که دولت با ذکر سوابق و تحصیلات هر یک از آنها پیشنهاد می‌نماید برای مدت پنج سال از شروع سال دوم برنامه انتخاب می‌شوند و تا انتخاب جانشین خود به این سمت باقی خواهند ماند در صورت محرز شدن عدم صلاحیت یا فوت یا استعفای هر یک از اعضای هیأت مزبور جانشین او به ترتیب مقرر در فوق از طرف مجلس شورای ملی یا مجلس سنا انتخاب خواهد شد. حقوق و مزایای اعضای هیأت حسابرسی برنامه از طرف هیأت وزیران تعیین و از محل بودجه اداری سازمان برنامه پرداخت خواهد شد. اعضای هیأت حسابرسی موظفأ انجام خدمت نموده و جزء انجام این وظیفه حق ندارند هیچ نوع شغل یا سمت دولتی یا غیر دولتی دیگر داشته باشند.

تبصره - در سال اول برنامه چهارم حسابرسان آخرین سال برنامه سوم رسیدگی به حساب آن برنامه را به اتمام خواهند رسانید.

ماده ۲۷ - سازمان برنامه حساب‌های نهایی عملیات مالی هر سال خود را شامل اقلام کلیه درآمد و اعتبارات مصوب و کلیه هزینه‌ها به تدریج که اسناد مربوط ممیزی می‌شود به منظور حسابرسی تسلیم هیأت حسابرسی برنامه می‌نماید و آن قسمت از اسناد هزینه را که هیأت مزبور بخواهد ارسال می‌دارد.

تسلیم صورت حساب‌ها و اسناد و مدارک فوق باید به نحوی باشد که تمام آنچه مربوط به هر سال است حداکثر تا آخر آبان ماه سال بعد به هیأت حسابرسی برنامه تسلیم گردد و هیأت مزبور مکلف است محاسبات سال قبل را از جهت تطبیق هزینه‌ها با اعتبارات و طرح‌های مصوب و مقررات مربوط رسیدگی نموده چنانچه ایراد و اشکالی دید نظر خود را به مدیر عامل سازمان برنامه بدهد. در صورتی که بین مدیر عامل سازمان برنامه و هیأت حسابرسی اختلاف نظری باقی بماند مرجع رسیدگی به آن کمیسیون برنامه مجلسین می‌باشد.

حساب‌های نهایی هر سال که به ترتیب فوق رسیدگی می‌شود حداکثر تا ۱۵ اسفند ماه سال بعد به وزارت دارایی ارسال تا ضمن لایحه تفریغ بودجه تقدیم مجلس شورای ملی گردد هیأت حسابرسی موظف است یک نسخه از گزارش و نظرات خود را به هر یک از مجلسین تقدیم دارد.

ماده ۲۸ - به منظور این که هیأت حسابرسی برنامه بتواند انجام وظیفه نماید سازمان برنامه باید کارکنان و وسایل و تسهیلات لازم را در حدود بودجه سالانه مصوب در اختیار هیأت مزبور بگذارد. هزینه حسابرسی برنامه و تعداد کارکنان مورد نیاز ضمن بودجه اداری هر سال سازمان برنامه به‌طور مشخص تعیین می‌شود و اعتبار مربوط طبق مقررات به مصرف می‌رسد.

فصل هشتم - مقررات مختلف

ماده ۲۹ - هرگاه برای اجرای طرح‌ها احتیاج به خرید اراضی (اعم از دائر و بانر) و ابنیه و تأسیسات متعلق به افراد یا مؤسسات خصوصی پیدا شود به طریق زیر عمل خواهد شد:

۱. هرگاه نسبت به بهای اراضی و ابنیه و تأسیسات بین مقامات اجراکننده طرح و مالک توافق حاصل نشود بها به وسیله هیأتی مرکب از وزیرکشور - دادستان کل - مدیر کل ثبت یا نمایندگان آنان با توجه به نظر کارشناسان فنی که از طرف هیأت مزبور انتخاب می‌گردند تعیین خواهد شد و رأی هیأت قطعی است. در مورد املاک مزروعی وزیر اصلاحات ارضی و تعاون روستایی به جای وزیر کشور خواهد بود.
۲. ملاک تعیین قیمت عبارت است از بهای عادلانه اراضی و ابنیه و تأسیسات مشابه واقع در حوزه عملیات در سال قبل از تاریخ تصویب طرح.
۳. پرداخت قیمت اراضی و ابنیه و تأسیسات به مالک آن بر اساس قیمت عادلانه فوق به اضافه پنج درصد آن خواهد بود. اگر مالک در همان ملک ساکن باشد علاوه بر پنج درصد فوق ده درصد به قیمت عادلانه افزوده خواهد شد و هرگاه ممر اعاشه مالک منحصر به درآمد همان ملک متصرفی باشد پانزده درصد دیگر قیمت عادلانه از این بابت به او پرداخت خواهد گردید.
۴. در مورد املاک مزروعی طبق تبصره ۲ ماده نوزدهم قانون اصلاحی قانون اصلاحات ارضی مصوب ۴۰،۱۰،۱۹ اقدام و علاوه بر آنچه طبق بندهای ۲ و ۳ فوق به مالک پرداخت می‌شود معادل پانزده درصد قیمت عادلانه مذکور در بند ۲ فوق بین زارعین و خوش‌نشینان و برزگرانی که محل راترک می‌نمایند به نسبت تعداد عائله تحت تکفل آنها تقسیم خواهد شد.
۵. در صورتی که طبق نظر اداره اصلاحات ارضی و تعاون روستایی محل زارعین حقوقی در آن ملک داشته باشند حقوق زارعین ذینفع از قیمت ملک کسر و به ذوی‌الحقوق پرداخت و بقیه به مالک پرداخت خواهد شد.
۶. تصرف اراضی و ابنیه و تأسیسات بعد از پرداخت تمام قیمت معین شده به مالک با تودیع آن در صندوق حسابداری دادگستری محل مجاز است نسبت به مالک موقوفه‌ای که فروش آنها مجاز نیست به طریق اجازه طویل‌المدت یا تبدیل با حسن استفاده خواهد شد در

مورد املاک موقوفه در صورتی که زارعین طبق نظر اداره اصلاحات ارضی و تعاون روستایی محل حقوقی در آن ملک داشته باشند حقوق آنان پرداخت می‌شود.

۷. در صورتی که مالک به انتقال ملک و تحویل آن رضایت ندهد پس از سپردن قیمت ملک در صندوق حسابداری دادگستری دادستان محل از طرف او سند انتقال ملک مورد نظر را امضاء و ظرف یک ماه به تخلیه قطعی ملک مذکور اقدام می‌نماید.

۸. اراضی واقع در خارج از محدوده شهرها که در مسیر راه‌های اصلی یا فرعی و یا خطوط مواصلاتی و برق و مجاری آب و لوله‌های گاز و نفت قرار می‌گیرد با رعایت حریم مورد لزوم که طبق تصویبنامه هیأت وزیران معین خواهد شد از طرف دولت مورد استفاده واقع می‌شود و از بابت این حق ارتفاق وجهی پرداخت نخواهد شد. در صورتی که مستحقات و اعیانی وجود داشته باشد که بر اثر احداث تأسیسات فوق‌الذکر از بین برود و یا خساراتی به آنها وارد شود مؤسسات دولتی مربوط باید قیمت اعیانی از بین رفته را طبق مقررات این قانون بپردازند و یا خسارات وارده به کلیه ذوی‌الحقوق را جبران کنند.

ماده ۳۰ - در صورتی که دستگاه‌های تابعه دولت یا وابسته به دولت و بنگاه‌ها و شرکت‌های دولتی بخواهد طبق مقررات برای اخذ وام یا اعتبار یا کمک فنی از خارج اقدام نمایند باید قبلاً موافقت وزارت دارایی و سازمان را برنامه کسب کنند.

ماده ۳۱ - سازمان برنامه مسئول تصفیه حساب برنامه‌های گذشته و وصول مطالبات و پرداخت دیون آن می‌باشد. کلیه هزینه‌ها و تعهدات و دیون که برای اجرای طرح‌های برنامه‌های گذشته به شرح زیر ایجاد شده است از محل اعتبارات منظور در این قانون پرداخت خواهد شد:

الف - هزینه‌های اجرایی و تعهدات و دیون مربوط به عملیات طرح‌هایی که در آخر اسفند ماه ۱۳۴۶ در حال اجرا بوده است.

ب - تعهدات و دیون مربوط به طرح‌های خاتمه یافته تا آخر اسفند ماه ۱۳۴۶. سایر دیون سازمان برنامه مانند دیون مربوط به هزینه‌های اداری و یا آنچه پس از رسیدگی به حساب‌های برنامه‌های گذشته تعیین شده و می‌شود و مربوط به طرح خاص نیست و یا دیدنی که در اثر حکم مراجع قانونی ایجاد شده و می‌شود از محل درآمد برنامه پرداخت خواهد شد بدون این که اعتبارات عمرانی منظور در این قانون را تقلیل دهد.

ماده ۳۲ - دولت می‌تواند تأسیسات انتفاعی و تولیدی را که در اثر اجرای برنامه‌های گذشته و این برنامه به وجود آمده و یا خواهد آمد اعم از تمام شده و یا در هر مرحله احداث کلاً یا قسمتی از سهام آن را به پیشنهاد دستگاه ایجادکننده یا اداره‌کننده این تأسیسات به اشخاص حقیقی یا حقوقی ایرانی به فروش برساند.

ماده ۳۳ - اختیارات صاحبان سهام متعلق به سازمان برنامه در شرکت‌های تابعه آن سازمان با مدیر عامل سازمان برنامه می‌باشد که طبق سیاست کلی که از طرف هیأت عالی برنامه تعیین می‌شود اقدام نماید.

ماده ۳۴ - سازمان برنامه می‌تواند به ترتیبی که به موافقت بانک مرکزی خواهد رسید عملیات بانکی مربوط به خود و یا مؤسسات تابعه را به وسیله بانک اعتبارات صنعتی انجام دهد و تمام یا قسمتی از وجوه مربوط را در بانک مزبور نگاهداری نماید.

ماده ۳۵ - هزینه‌های اداری و استخدامی سازمان برنامه از محل درآمد برنامه تأمین و به تصویب کمیسیون برنامه مجلس شورای ملی و سنا می‌رسد و در بودجه کل کشور منظور خواهد شد.

ماده ۳۶ - سازمان برنامه مکلف است با توجه به وضع مالی و تجهیزات و افراد فنی و سوابق کار نسبت به تجدید طبقه‌بندی پیمانکاران اقدام نماید - هرگاه پیمانکاران یا مهندسين مشاور در انجام عملیاتی که به آنان واگذار شده است تعلل ورزند و یا به مفاد قرارداد عمل نکنند دستگاه‌های اجرایی مکلفند سریعاً طبق قرارداد با آنان رفتار نموده مراتب را برای تجدید نظر در طبقه‌بندی و یا محرومیت از کار برای مدت معینی به سازمان برنامه گزارش نمایند.

ماده ۳۷ - دولت مکلف است ظرف سه ماه از تاریخ تصویب این قانون لایحه تشکیلات دائمی برنامه‌ریزی کشور را تهیه و به مجلسین تقدیم نماید.

ماده ۳۸ - آیین‌نامه‌های اجرایی این قانون ظرف شش ماه از تاریخ تصویب توسط دولت تهیه و پس از تصویب کمیسیون‌های مذکور در این قانون قابل اجرا خواهد بود. تا زمانی که آیین‌نامه‌های مزبور به تصویب نرسیده آیین‌نامه‌های اجرای قانون برنامه سوم به قوت خود باقی است.

تبصره - طرح طبقه‌بندی مشاغل سازمان برنامه و فوق‌العاده‌ها و مزایای مذکور در آیین‌نامه استخدامی قانون برنامه سوم عمرانی کشور تا تصویب و اجرای آیین‌نامه‌های فوق‌العاده و هزینه‌های قانون استخدامی کشوری به قوت خود باقی است.

قانون بالا مشتمل بر سی و هشت ماده و ده تبصره و جداول و ضمیمه آن که در تاریخ روز شنبه بیست و ششم اسفند ماه ۱۳۴۶ به تصویب مجلس سناریسیده بود در جلسه روز یکشنبه بیست و هفتم اسفند ماه یک هزار و سیصد و چهل و شش مورد تصویب مجلس شورای ملی قرار گرفت.

رئیس مجلس شورای ملی - مهندس عبدالله ریاضی

<جدول: دوره ۲۲ - جلد ۱ - صفحه ۵۱۰ الی ۵۳۱>

جداول فوق منضم به قانون برنامه عمرانی چهارم کشور است.

رئیس مجلس شورای ملی - مهندس عبدالله ریاضی

تحلیل برنامه عمرانی چهارم (۱۳۵۱ تا ۱۳۴۷)

در آستانه تدوین برنامه چهارم عمرانی، سازمان برنامه با اتکا به تجربه تنظیم برنامه عمرانی جامع که به کمک مشاوران هاروارد کسب کرده بود و نیز با توجه به در اختیار داشتن نیروی انسانی تحصیل کرده و با تجربه، ظرفیت‌های لازم برای تنظیم برنامه عمرانی جامع را بدست آورده بود. دستگاه‌های اجرایی نیز هر یک تشکیلات خود را گسترش داده و به نیروی انسانی مجرب تجهیز شده بودند. در این برنامه برای اولین بار به مساله برنامه‌ریزی منطقه‌ای به عنوان یک فرآیند ملی نگاه شد و تنظیم برنامه ریزی منطقه مبتنی بر امکانات طبیعی و احتیاجات مناطق در برنامه های بعدی مورد تاکید قرار گرفت. همچنین، طی این برنامه پیشنهاد شد که واحدهای در استان‌ها برای تهیه اطلاعات و انجام تحقیقات علمی برای ارایه به انجمن های جدید شهرستان و استان تاسیس شود تا از این طریق زمینه‌سازی برای تهیه برنامه‌های جامع، متناسب و هماهنگ با مناطق صورت پذیرد. برای تامین نیروی انسانی ماهر و قادر به برنامه ریزی منطقه ای نیز، تاسیس مؤسسه برنامه‌ریزی ایران مورد تأکید قرار گرفت.^(۱) عمده‌ترین اهداف کیفی این برنامه عبارتند از:^(۲)

- تسریع رشد اقتصادی و تکثیر درآمد ملی از راه افزایش تدریجی اهمیت نسبی صنایع و ارتقای بازده سرمایه و استفاده از روش های نوین در کلیه فعالیت ها و گسترش تحقیقات علمی و عملی، خاصه در جهت حل مسایل توسعه اقتصادی؛
- توزیع عادلانه تر درآمد از طریق تامین کار و گسترش خدمات اجتماعی و افزایش فعالیت‌های آبادانی و بهسازی به ویژه در روستاها؛
- کاهش وابستگی به خارج در زمینه رفع احتیاجات اساسی از راه تسریع رشد بخش کشاورزی به منظور تامین حداکثر مواد غذایی مورد نیاز جمعیت و حداکثر مواد اولیه مورد نیاز صنایع در داخل کشور و تهیه کالاهای صنعتی مورد مصرف عامه مردم در داخل کشور؛

- تنوع بخشیدن به کالاهای صادراتی کشور و گسترش بازارهای موجود و دستیابی به بازارهای جدید خارجی؛
- بهبود خدمات اداری از طریق ایجاد تغییرات اساسی در نظام اداری؛

در برنامه چهارم عمرانی، اهداف کمی هریک از بخش‌های عمده اقتصادی و در مواردی اهداف کمی جزئی‌تر در هر بخش تعیین شده بود.

جدول ۱: اهداف کمی بخش‌های عمده اقتصادی در برنامه چهارم (رشد سالیانه ارزش افزوده هر بخش)

بخش	رشد (پیش‌بینی)	رشد (عملکرد)
کشاورزی	۴/۴	۵/۳
صنایع	۱۳	۱۳/۶
معادن	۱۴/۹	۱۴/۲
ساختمان	۹/۹	۱۳/۶
آب و برق و گاز	۱۶/۸	۲۲
نفت	۱۵/۳	۱۵/۱
سایر بخش‌ها	۷/۵	۱۳/۱
تولید ناخالص داخلی به قیمت عوامل	۱۰	۱۳
تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار	۹/۹	۱۱
تولید ناخالص ملی به قیمت بازار	۹/۴	۱۴/۲

مأخذ: سازمان برنامه و بودجه، برنامه چهارم عمرانی کشور، ۱۳۴۷، ص ۴۰.

این برنامه مطابق الگوی نظری توسعه ساختارگرا تهیه گردید. در برنامه چهارم کوشش زیادی برای افزایش صادرات نفت و گاز خام به منظور سرمایه‌گذاری تولیدی در کشور و مشارکت بیشتر در تاسیس پالایشگاههای نفت و از طرفی سرمایه‌گذاری خارجی به عمل آمد. در این برنامه به برنامه ریزی منطقه ای هم توجه شد. قطبهای کشاورزی و توانهای مناطق شناسایی شدند. قطبهای صنعتی در شهرهای اصفهان، اهواز، اراک، تبریز، شیراز، قزوین، بندرامام، مشهد، باختران از اولویت برخوردار گردیدند. در این برنامه طرحهای جامع توسعه اقتصادی اجتماعی

مناطق هرمزگان، باختران، خراسان و طرحهای جامع ۳۴ شهر تهیه و تصویب گردید. این برنامه به مفاهیمی همچون توزیع عادلانه درآمد و اشتغال نگرش ابزاری دارد و آنها را در خدمت رشد اقتصادی می‌بیند.^(۳)

شایان ذکر است منابع مالی برنامه چهارم در طول سال‌های برنامه به دفعات تغییر کرد؛

جدول ۲: منابع مالی برنامه چهارم عمرانی کشور (میلیارد ریال)

شرح	مصوب اسفند ۱۳۴۶	مصوب خرداد ۱۳۵۰	مصوب اسفند ۱۳۵۰
درآمد نفت (بر اساس ۸۰ درصد سهم برنامه)	۳۸۵	۴۱۳	۴۳۱
درآمد پتروشیمی	۱۱	-	-
درآمد گاز	۱۰	۷	۷
وام های خارجی	۱۵۰	۲۰۲	۱۶۹/۵
اوراق قرضه، اسناد خزانه و اعتبارات بانکی	۵۰	۱۳۱	۱۶۶/۱
دریافت‌های متفرقه	۴	۱۵	۱۵
انتقال از بودجه عادی	-	-	۳/۴
جمع	۶۱۰	۷۱۸	۸۰۰

مأخذ: قانون برنامه چهارم عمرانی کشور، مرکز پژوهش‌های مجلس، <http://rc.majlis.ir>

پرداخت‌های عمرانی برنامه در عمل ۵۰۶/۸ میلیارد ریال شد. این رقم معادل ۸۷/۸ درصد آخرین رقم تجدیدنظر شده اعتبارات مصوب بود. در هر حال پرداخت‌های برنامه عمرانی چهارم ۱۴۷/۷ درصد بیش از مجموع پرداخت‌های عمرانی برنامه سوم بود.

جدول ۳: مصارف برنامه چهارم عمرانی کشور (میلیارد ریال)

شرح	مصوب اسفند ۱۳۴۶	مصوب خرداد ۱۳۵۰	مصوب اسفند ۱۳۵۰	پرداخت های واقعی برنامه
طرح های عمرانی و هزینه های مستمر جدید برنامه چهارم	۴۸۰	۵۶۸	۵۷۷/۴	۵۰۶/۸
کشاورزی، آبیاری و عمران روستایی	۱۲۲/۶	۱۰۱/۷	۱۰۷/۲	۹۳
سخت و نیرو	۶۴/۳	۱۱۰/۵	۱۰۳/۹	۹۵
صنایع و معادن	۹۹	۱۱۲/۸	۱۱۵/۷	۱۳۱/۱
حمل و نقل، ارتباطات و مخابرات	۱۰۴/۱	۱۳۲/۴	۱۳۲/۸	۱۱۰/۱
ساختمان و مسکن	۲۳	۳۷/۳	۴۳	۴۱/۶
آموزش و فرهنگ و نیروی انسانی	۳۶/۸	۳۸/۸	۳۶/۱	۲۲/۴
بهداشت و بهداشتی	۱۳/۸	۱۶/۵	۱۷	۱۴/۲
عمران ناحیه ای	۳/۶	۳/۷	۲/۶	۲/۳
رفاه اجتماعی	۴/۸	۴/۸	۵/۷	۵/۱
آمار و بررسی	۱	۱/۹	۲/۳	۱/۷
عمران شهری	۷	۷/۶	۹/۱	۸/۳
هزینه های مستمر منتقل شده از برنامه سوم	۴۵	۴۵	۴۵	
هزینه انتقال گاز	۵	۵	۵	
بازپرداخت وام و پرداخت بهره	۴۷	۶۰	۶۳	
بازپرداخت اسناد خزانه	۱۵	۱۴	۱۳/۹	
بازپرداخت بدهی به بانک مرکزی	۱۳	۶۷	۸۴/۲	

مأخذ: قانون برنامه چهارم عمرانی کشور، مرکز پژوهش های مجلس، <http://rc.majlis.ir>

به لحاظ عملکرد می توان گفت چهارمین برنامه عمرانی نیز همانند برنامه سوم نه تنها به میزان رشد کمیته اقتصادی هدف ۹/۴ درصد، بلکه ۲/۳ درصد بیش از میزان پیش بینی شده، دست یافت. البته توزیع رشد حاصله در بخش های مختلف یکسان نبوده است. به طور مثال، در بخش کشاورزی رشد سالیانه معادل ۴/۴ درصد پیش بینی شده بود که در عمل رشد ۳/۹ درصد حاصل شد. علت این مساله در تغییرات ساختار تولید و اشتغال کشور بود. چرا که در برنامه چهارم عمرانی، برای بخش کشاورزی ۲۲۶ هزار شغل جدید پیش بینی شده بود، حال آنکه

در طول این برنامه بخش کشاورزی ۲۰۲ هزار نفر از نیروی کار خود را از دست داد، یعنی سهم نیروی انسانی در بخش کشاورزی از کل جمعیت کشور از ۹۶ درصد در سال ۱۳۴۳ به ۴۰ درصد در سال ۱۳۵۰ تقلیل یافت. این بدان معنی است که روند میزان مهاجرین از روستا به در طول برنامه چهارم نه تنها مهار نشد، بلکه شتاب گرفت. به عکس، خدمات عمومی نه تنها میزان رشد پیش بینی شده را حاصل کرد، بلکه در طول برنامه چهارم به مرز ۵۷ درصد رسید. بدین ترتیب، سهم اشتغال در بخش خدمات عمومی در سال ۱۳۵۱ به تنهایی ۳۰ درصد از کل جمعیت فعال اقتصادی کشور را به خود اختصاص داد.^(۴)

جدول ۴: مقایسه عملکرد برنامه چهارم عمرانی با اهداف مصوب

بخش	رشد سالانه مصوب (درصد)	رشد سالانه واقعی (درصد)
تولید ناخالص ملی	۹/۴	۱۳/۴
سرمایه گذاری ثابت داخلی	۱۳/۶	۱۳/۴
صادرات کالاها و خدمات	۱۵/۶	۱۵/۳
واردات کالاها و خدمات	۱۳/۱	۱۵
مصرف خصوصی و عمومی	۷/۴	۱۰/۱

مأخذ: سازمان برنامه و بودجه، گزارش عملکرد برنامه عمرانی چهارم، ۱۳۶۱، صص ۲۵-۱۵.

برنامه عمرانی چهارم در یک نگاه

عنوان برنامه	مدت برنامه	اعتبار عمرانی مصوب (میلیارد ریال)	هدف کمی رشد	نوع برنامه از نظر جامعیت	الگوی نظری	استراتژی
برنامه عمرانی چهارم (۱۳۵۱ تا ۱۳۴۷)	۵ ساله	۷۶۷	۹/۴ درصد	جامع و ارشادی (با بهره‌مندی از الگوهای اقتصادسنجی)	الگوی نظری توسعه ساختارگرا	جایگزینی واردات و رشد تولید ملی به کمک سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی و ثبات قیمت‌ها + برنامه‌ریزی منطقه‌ای

(۱) تجربه برنامه ریزی در کشور ایران، دفتر مطالعات اقتصادی وزارت بازرگانی، ۱۳۸۷، صص ۲۳.

(۲) قانون برنامه چهارم عمرانی کشور، مرکز پژوهش‌های مجلس، <http://rc.majlis.ir>

(۳) سازمان برنامه و بودجه، گزارش عملکرد برنامه عمرانی چهارم، ۱۳۶۱، صص ۲۵-۱۵.

(۴) خطیب، محمد علی، اقتصاد ایران، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی معاونت پژوهشی، چاپ اول، ۱۳۷۴، صص ۱۱۳.